

Tills döden skiljer oss åt – eller?

Allt fler skiljer sig på äldre dar. Trots det blir det genomsnittliga äktenskapet allt längre. Utvecklingen syns inte bara i Sverige. Även i Spanien ökar skilsmässorna bland äldre.

I SVERIGE har vi ganska länge haft en relativt liberal syn på äktenskapet. Det är vanligt med samborelationer och skilsmässotalen är internationellt sett höga. Bland äldre ökar nu skilsmässotalen både i Sverige och i resten av Norden. I Spanien hade situationen varit en annan, men samarbete med spanska forskare visar att skilsmässorna bland äldre ökar även i Spanien. De är till och med vanligare i Spanien än i Sverige. I Spanien gifter allt fler äldre

också om sig, vilket fick den stora dagstidningen El País att förmoda att båda företeelserna har att göra med en ”orubblig tro på den romantiska kärleken” och att människor inte vill framleva sina sista år med ”skräcken för att vara olycklig”.

I SPANIEN fyrdubblades antalet nyskilda äldre 60 år och över, mellan åren 2000 och 2008. Om man relaterar de nyskilda till antalet gifta, kan man uttrycka detta som skilsmässorisk.

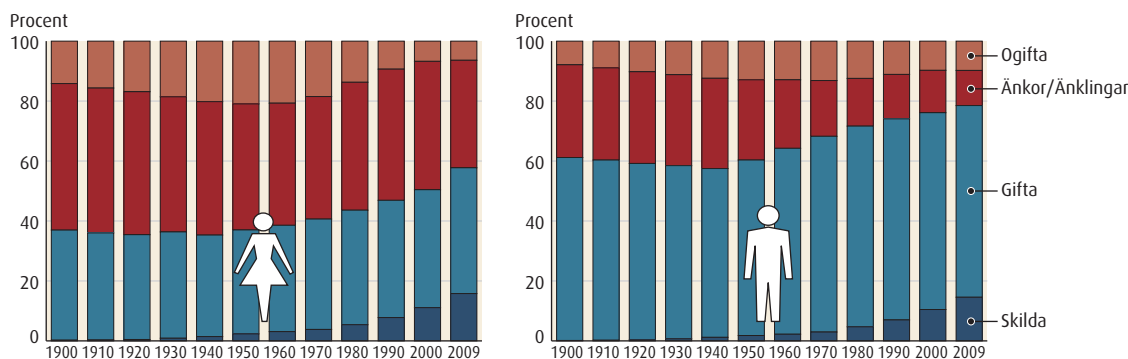
Den mäts i promille, eftersom den trots allt är mycket mindre än risken att förlora partnern genom dödsfall där det handlar om procent. Spanien har haft en ökning från 1 promilles skilsmässorisk för de äldre år 2000 till 3 promille år 2008. I Sverige var uppgången mer blygsam, från 1,1 till 1,6 promilles risk år 2009, bland dem som är 65 eller äldre. I båda fallen var det betydligt fler män som skilde sig, men eftersom många fler äldre män är gifta,

var skilsmässoriskens bara obetydligt större för de äldre männen än för kvinnorna. Ganska likartade mönster med en ökande tendens återfinns i våra nordiska grannländer. Lägst skilsmässorisk har Norge.

Andelen äldre som är skilda har ökat under hela 1900-talet för både kvinnor och män

Befolkningen 65 år och över efter civilstånd

Uppgifterna fram till och med 1960 är baserade på folkräkningar. Från 1970 är uppgifterna baserade på registeruppgifter från folkbokföringen.

RISKEN ATT BLI ÄNKA eller änkning är många gånger större än skilsmässorisken. På äldre dar, vill säga. Dagens överlevnadstal och allt längre äktenskap gör måhända skillnad i hur vi ser på relationen? På 1700-talet varade äktenskapen i genomsnitt cirka 15 år, många gifte sig sent och folk dog tidigt. Idag varar ett genomsnittligt äktenskap cirka 50 år, om man nu inte gör något åt saken, det vill säga skiljer sig. Detta avser äktenskap upplösta av dödsfall. Om man gör den underliga operationen att beräkna genomsnittet för *alla* äktenskap har de ändå ökat i genomsnittlig längd.

Genomsnittligt äktenskap, upplösta av dödsfall	
1700-tal	15 år
1900	20 år
1952	36 år
1981	42 år
2009	50 år

En förutsättning för skilsmässor bland äldre är att de faktiskt är gifta. I Norden har antalet äldre gifta förändrats mindre än man skulle tro. Detta tack vare flitiga omgiften i historisk tid, när man blev änka/änkling var det var svårt att klara vardagen för en ensamstående mor eller far. I Sverige ökade andelen gifta från 46 procent av de äldre 1950 till 51 procent 2000 och 52 procent 2009. Nio av tio är förstagsgifta, förr var andelen omgiftna mycket högre. Den ganska långsamma ökningen av andelen gifta förklaras främst av att svenska pensionärer är ganska "gamla".

I SPANIEN ÖKADE andelen gifta från 49 procent 1970 till 61 procent 1999, genom att spanska pensionärer är så "unga". Det föddes många barn efter spanska inbördeskriget vilket

nu ger en kraftig påfyllning av nyblivna pensionärer, som kanske har en annan syn på äktenskapet än tidigare generationer. I Spanien hade man tidigare mycket låga skilsmässotal och kvinnor födda 1935-39 beräknas i genomsnitt vara gifta i 52 år.

Bakom den ganska långsamma förändringen i Sverige ligger ett intressant och numera föga känt demografiskt mönster. Efter inledande höga giftermålstal i den tidigaste befolkningsstatistiken från 1749, ökade andelen ogiftna i befolkningen till mycket höga tal. I början av 1900-talet förblev knappt 15 procent av männen eviga ungarlar och än fler av kvinnorna förblev ungmö.

Detta satte sina spår i den tidens litteratur och, givetvis, i veckotidningarna. ▶

Många, både äldre och yngre, lever numera i oortodoxa relationer. Bland äldre spanjorer finns en hel del som är gifta på papperet, men som inte lever tillsammans. Det förekom tidigare även i Sverige, men är ovanligt idag. Man förblev formellt gift av både finansiella och konventionella skäl.

SAMBOENDE – oavsett det legala civilståndet – har alltid förekommit i Norden, men har ökat kraftigt från 1970-talet. I Sverige är andelen cirka 5 procent av de äldre, på Island cirka 1 procent och i Finland och Norge cirka 3 procent. Det ökar även i Spanien där det numera är mer godtagget, cirka 2 procent av de äldre lever i samborelationer.

Särboförhållanden syns givetvis inte i befolkningsstatistiken. Av urvalsundersökningar att döma har mellan 5 och 7 procent av äldre svenskar en sådan romantisk partner och i Spanien uppgår 0,5 procent av kvinnor över 65 att de har en särborelation. I en finsk undersökning säger 8 procent av de äldre att de har en särbo. Genomgående tycks dessa oortodoxa relationer vara något vanligare bland män.

DET FÖREFALLER FINNAS demografiska skäl till förändrade äktenskapsvanor, men det kan också röra sig om ett nytt sätt att se på relationer bland de

äldre. Ändrad lagstiftning kan också spela in. Äktenskapslagstiftningen mjukades upp i Norden på 1920-talet och vidare på 1970-talet i Sverige. När Spanien blev republik 1931 var ett av de första besluten att liberalisera skilsmässor, det upphävdes dock under Franco-tiden. Sådana förändringar påverkar nog i första hand de yngre, men erbjuder förstås öppningar även för äldre. Därför verkar det rimligt att skilsmässorisken är mindre för äldre svenskar än för gamla spanjorer. De svenskar som velat skilja sig har nog redan gjort det, innan de blev gamla.

RELIGIÖSA OCH SOCIALA konventioner har både fått människor att gifta sig istället för att bara vara sambos och även förhindrat skilsmässor. Vi kan se att

både spanjorer och svenskar, i alla åldrar, är betydligt mindre kyrksamma idag än för bara några decennier sedan. I Sverige ger SCB:s Undersökning om levnadsförhållanden besked härvidlag och i Spanien motsvarande undersökningar. Förändrat socialt liv bland de äldre kan också påverka partnerbildning. Tidsserier visar tydligt att allt fler äldre har ett aktivt liv utanför hemmet. Man träffar oftare nya människor i varierande sociala sammanhang, i Spanien och i Norden, med möjliga konsekvenser för både skilsmässor, omgiften och partnerskap. ●

Författare

Gerdt Sundström och Maria Ángeles Tortosa

Artikeln är baserad på ett samarbete med Dolores Puga González, CSIC, Madrid samt Mayte Sancho Castiello och Elena del Barrio, INGEMA, Madrid

Gerdt Sundström

Professor i socialt arbete vid Institutet för gerontologi, Hälsohögskolan i Jönköping
tfn: 036-10 13 17
e-post: gerdt.sundstrom@hhj.hj.se

Maria Ángeles Tortosa

Professor i ekonomi, Universitet i Valencia
e-post: angeles.tortosa@uv.es